

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК МЕТОД САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Косенко Ю. М.

Вивчення історії у системі навчання і виховання розумово відсталих школярів відіграє значну роль, впливаючи на розвиток і корекцію психічних процесів, формування і розширення світогляду, виховання патріотичних почуттів, соціально-нормативної поведінки, моральних якостей тощо.

Аналіз науково-методичної літератури та вивчення досвіду роботи вчителів історії спеціальних шкіл, дають підстави стверджувати, що розумово відсталі школярі зіштовхуються зі значними труднощами в оволодінні історичними знаннями, внаслідок чого зменшується ефективність їх засвоєння.

Використання самостійної роботи на уроках історії у спеціальній школі підвищує рівень усвідомлення навчального матеріалу, закріплює сформовані вміння і навички роботи з підручником, атласом, картою, хронологічним матеріалом.

Відомий філософ-просвітитель Ж.-Ж. Руссо ще у XVIII столітті наголошував на необхідності вчителя стимулювати самостійність учнів, тим самим розвиваючи у неї інтерес до навчання, а німецький педагог XIX століття А. Дістервег зазначав, що дитяча самостійність у процесі навчання є одним із основних засобів розвитку розумових здібностей школярів.

У роботах радянських вчених-дефектологів М. Гнезділова, А. Грабарова, Г. Дульнєва, І. Єременка, Н. Кузьміної-Сиром'ятнікової, В. Петрової, В. Постовської визначено, що розвиток самостійності учнів з розумовою відсталістю у навчанні є однією із головних умов підвищення ефективності навчального процесу.

У працях П. Гальперіна, В. Давидова, М. Дайрі, Д. Ельконіна, Б. Єсіпова, Н. Менчинської, М. Скаткіна самостійна робота дітей розглядалася як одна з концепцій дидактики. Було доведено, що вона сприяла розвитку пізнавальних

можливостей, інтересів та прояву ініціативності у навчанні. У роботах Г. Вигодської, Т. Головіної, А. Лурії, В. Осіпової відмічаються труднощі, які відчують школярі з розумовою відсталістю під час самостійного виконання завдань за усною інструкцією.

Аналіз досліджень Г. Дульнєва, Б. Пінського свідчить про проблемність виконання розумово відсталими учнями практичних дій за письмовими інструкціями.

У дослідженнях В. Лубовського констатується неповне усвідомлення учнями вимог інструкції вчителя.

Окремі методичні вказівки, які стосуються організації самостійної роботи на уроках історії у спеціальній школі висвітлені у працях А. Капустіна, П. Кавтонюка, В. Лапшина, Л. Петрової, Г. Плешканівської, Б. Пузанова, але вони переважно стосуються найбільш поширених видів самостійної роботи школярів, таких як робота з підручником, індивідуальними картками, історичними атласами та контурними картами і фактично не висвітлюють проблему застосування методу дидактичних ігор під час самостійної роботи розумово відсталих учнів.

Метою статті є визначення оптимальних умов для індивідуального застосування дидактичних ігор з історії та дослідження ефективності спеціально розробленого комплексу дидактичних ігор для розумово відсталих учнів.

Експериментальне дослідження проводилося на базі Сумської спеціальної загальноосвітньої школи. У якості навчального матеріалу було взято один із основних розділів шкільного курсу історії за 8 клас – «Подорож у козацькі часи» (тема «Виникнення українського козацтва»). Змістовий компонент дидактичних ігор розроблявся відповідно до вимог «Програми допоміжної школи. Початковий курс історії України: 7-9 класи». Згідно програмових вимог учні повинні знати основні факти з виникнення українського козацтва, вміти орієнтуватися у тексті та ілюстраціях підручника, визначати хронологічну послідовність і тривалість подій, співвідносити рік зі століттям, працювати з

історичними картами та супроводжувати показ словесним описом, порівнювати події, встановлювати їх різницю і схожість, правильно вживати історичні терміни і пояснювати деякі з них, складати простий план тексту тощо.

Розробляючи комплекс дидактичних ігор необхідно зазначити, що індивідуальне розв'язання ігрових завдань якнайкраще підходить для самостійних робіт на уроках історії, розвиваючи здібності до незалежних дій у рамках гри, формує власні судження, ініціативу, рішучість, здібності до подолання труднощів у процесі навчально-ігрової діяльності, закріплює навички об'єктивного співвідношення отриманих результатів з початковими намірами.

Індивідуальне виконання дидактичних ігор розумово відсталими школярами підкреслило проблему мотивації до участі у грі, адже навіть добре усвідомлений навчальний матеріал та міцно сформовані уміння і навички не є запорукою успішного виконання завдання без належного заохочування учня, адже самостійність вимагає емоційного та інтелектуального навантаження, викликає масу запитань, помилок, сумнівів і переживань. Для успішної організації навчально-ігрової діяльності, у рамках самостійної роботи на уроці історії, педагогу необхідно забезпечити мотиваційну установку дитини, яка призведе його знання і вміння у певний рух, налаштує на певні розумові навантаження, збудить працювати без зайвої допомоги, нагадувань, підказок тощо.

Процес усвідомлення навчального матеріалу з історії та його закріплення під час самостійної роботи, мають свої закономірності, які полягають у тому, що засвоєння розумово відсталими учнями історичних знань, що вміщують велику кількість абстрактних понять, відбуваються з великими труднощами. Основні поняття курсу історії, їхні причинно-наслідкові, логічні, локальні, хронологічні зв'язки формуються протягом тривалого часу, тому педагог повинен організувати сприятливі психолого-педагогічні умови для розв'язання учнями завдань дидактичних ігор.

На наше переконання, до таких умов відносяться:

– відповідність змісту дидактичної гри тій темі яка вивчається. На таких типах занять історії, як урок узагальнення та систематизації, урок контролю й корекції, урок закріплення й застосування знань, умінь і навичок, змістовий компонент ігор повинен вміщувати, як новий так і раніше вивчений матеріал;

– пропонувані дидактичні ігри повинні забезпечувати перехід від простого до більш складного, від відомого до менш відомого з поступовим переходом до нового;

– правила гри повинні бути простими і зрозумілими для дітей із розумовою відсталістю;

– правила гри з часом повинні ускладнюватися;

– ігрові завдання повинні бути, по можливості, універсальними, для широкого застосування їх у індивідуальній роботі на різних типах і етапах уроків історії;

– кожна дидактична гра повинна супроводжуватися наочним матеріалом;

– ігри повинні бути розраховані для індивідуальної роботи;

– при розробці змістового компоненту ігор орієнтуватися на програму і матеріали підручника з історії для спеціальних шкіл;

– фактичний матеріал, поняття повинні неодноразово повторюватися у видозміненому вигляді у різних іграх з метою закріплення, корекції і перенесення засвоєних знань у нові умови;

– назви ігор повинні бути цікавими і відображати їх зміст;

– планувати у домашніх роботах розв'язання учнями дидактичних ігор;

– вчитель повинен бути зацікавленим у позитивному результаті навчально-ігрової діяльності учня, допомагати йому, щоб він самостійно розв'язав завдання дидактичної гри.

Необхідно зазначити, що у контрольному класі самостійні роботи проводилися здебільшого на етапі закріплення вивченого матеріалу.

Проводячи експеримент, ми розуміли, що на початковому етапі проведення дослідження розумово відсталим учням буде важко усвідомлювати певні правила чи завдання дидактичних ігор. Учні, як правило, одразу бралися до виконання завдань, поспішали, не вдумувалися в умови завдань, не обдумували до кінця способи та послідовність виконання дій. Відповіді дітей були примітивними, необдуманими. У ході дослідження з'ясувалося, що розумово відсталим учням дуже складно самотійно встановити, який навчальний, картографічний чи ілюстративний матеріал необхідно використовувати при виконанні певного завдання.

Формуючи вміння свідомого виконання завдань дидактичних ігор, ми рекомендували школярам уважно читати завдання (іноді вголос чи пошепки), переказувати його зміст, пропонували розповісти з чого потрібно починати виконання ігрових завдань, визначити послідовність дій (пропонували скласти план), намагалися з'ясувати яка наочність буде сприяти кращому виконанню завдання.

Процес самотійного розв'язання дидактичних ігор тримався нами на контролі і у разі потреби дітям надавалася консультативна допомога. За активної допомоги вчителя, у дітей складалися певні уявлення про зміст завдання вцілому, формувалися прийоми аналізу завдання – тому створювалися певні уявлення про хід його виконання. З часом правила ігор були засвоєні і школярі працювали переважно самотійно.

Якість виконання розумово відсталими учнями ігрових завдань, а саме його аналіз, пошук способів виконання, планування роботи, виконання завдання, перевірка й оцінка зробленої роботи (що по суті є структурними компонентами самотійної роботи) підкреслювали рівень самотійності школярів при виконанні ігрових завдань дидактичної гри.

На кожному уроці нами впроваджувалися серії дидактичних ігор, які були орієнтовані саме для індивідуальної роботи, що перетворювало самотійну роботу у динамічний і цікавий процес формування історичних знань, виключало

небажане заучування навчального матеріалу, підтримувало пізнавальну активність учнів на основних етапах уроків.

Місце і значення дидактичної гри повинно залежати від типу уроку, який підкреслював дидактичну мету заняття і способи її досягнення. Щодо часу дидактичної гри, на нашу думку, тривалість таких ігор повинна бути невеликою, від 3 до 7 хвилин, за участю окремих учнів. Під час самостійної роботи можлива участь у дидактичних іграх й всього класу, але без поділу на команди, де кожен школяр гратиме особисто.

Дидактичні ігри для індивідуального застосування розроблялися нами відповідно до дидактичних цілей занять історії: вивчення нового навчального матеріалу, первинне закріплення вивченого матеріалу, контроль і корекція сформованих знань, умінь та навичок, узагальнення і систематизація історичних знань з розділу. Аналіз використання дидактичних ігор на різних етапах і типах уроків історії у спеціальній школі, підвів нас до думки, що метод дидактичних ігор якнайкраще розрахований на використання з метою закріплення, перевірки, узагальнення та систематизації вивченого матеріалу.

Розробляючи ігри з навчальною метою, ми намагалися зробити їх універсальними, здатними до використання на основних етапах уроків, коли правила гри залишаються не змінними, а змінюється лише змістовий компонент, його обсяг, кількість понятійного й фактичного матеріалу, залежно від інтелектуальних можливостей розумово відсталих школярів.

Наведемо приклад універсальної дидактичної гри орієнтованої на такі дидактичні цілі, як закріплення, контроль й корекція, узагальнення й систематизація вивченого навчального матеріалу.

Дидактична гра «Послання предків»

Мета: актуалізувати раніше вивчений матеріал, закріпити вивчені історичні поняття, сприяти усвідомленню причинно-наслідкових зв'язків вивченого матеріалу, розвивати вміння використовувати засвоєні поняття різних рівнів узагальнення на іншому матеріалі.

Обладнання: картки з навчальними текстами.

Ігрове завдання: дітям пропонується уявити, що вони потрапили на археологічні розкопки і знайшли залишки історичного документу, у який вставивши необхідні слова можна дізнатися секрет наших предків.

Правила гри: гравцям команд, за найкоротший час, необхідно вставити у відведених місцях пропущені історичні поняття. Право першої відповіді надається команді, яка швидше виконала завдання. Команди зачитують речення по черзі, обгрунтовуючи вибрані поняття. Якщо команди отримали окремі завдання, то тексти зачитуються повністю. При допущенні помилок, суперники мають право їх виправляти.

За правильну відповідь команда отримує – 2 бали. За виправлення неправильної відповіді суперників – 1 бал. За неправильну відповідь – 0 балів.

Додатково учні інформуються про правила поведінки під час гри.

Примітки: для учнів II відділення пропонується спрощений варіант гри, де до текстів додаватиметься перелік понять, серед яких потрібно вибрати правильні відповіді.

Дидактична гра «Послання предків», може ефективно застосовуватися при закріпленні вивченого матеріалу, завдання якої будуть охоплювати вивчені на уроці нові поняття, а під час перевірки рівня сформованості понять, ігрові завдання будуть більші за обсягом, вміщуватимуть матеріали декількох тем чи розділу. На етапі систематизації і узагальнення, дидактичні завдання передбачатимуть з'ясування власного відношення до проблеми, практичного використання засвоєних понять в інших навчальних ситуаціях.

Для з'ясування ефективності дидактичних ігор як методу самостійної роботи розумово відсталих учнів нами було проведено тематичне тестування у кінці навчальної теми. Рівень сформованості історичних понять у школярів експериментальних та контрольних класів оцінювався за такими критеріями, як повнота, усвідомленість, правильність відповідей та здатність самостійно використовувати засвоєні теоретичні знання у практичній діяльності.

Школярі продемонстрували різний рівень знань теоретичного матеріалу з історії та вмінь застосовувати їх на практиці. Загальна різниця результатів становила 26,3 % на користь експериментальних класів.

Таким чином, особистісно орієнтовані дидактичні ігри є ефективним інструментом проведення самостійних робіт на уроках історії у спеціальній школі, методом підвищення мотивації розумово відсталих учнів до вивчення минулого нашої країни та способом продуктивного засвоєння знань, вмінь і навичок з історії України.

Література

1. **Капустин А. И.** Исследование уровня сформированности исторических понятий у учащихся II–V классов вспомогательной школы / А. И. Капустин // Дефектология. – 1989. – № 4. – С. 33–37.

2. **Кларин М. В.** Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках / М. В.Кларин. – М. : Арена, 1994. – 222 с.

3. **Лапшин В. А.** Использование дидактических игр на уроках истории / В. А. Лапшин // Вопросы олигофренопедагогики : сборник трудов. – М., 1977. – С. 87–94.

4. **Ляпина Г. А.** Игра как средство активизации учебно-воспитательного процесса / Г. А. Ляпина. – Алма-Ата : Мектеп, 1978. – 64 с.

5. **Петрова Л. В.** Методика преподавания истории в специальной (коррекционной) школе VIII вида / Л. В. Петрова. – М. : Владос, 2003. – 208 с.

6. **Плешканівська Г. М.** Оповідання з історії України : підручник для 8 класу допоміжної школи / Г. М. Плешканівська. – К. : Богдана, 2002. – 328 с.

References

1. **Kapustin A. I.** Issledovanie urovnya sformirovanosti istoricheskikh ponyatiy u uchashchikhsya II–V klassov vspomagatelnoy shkoly / A. I.Kapustin // Defektologiya. – 1989. – № 4. – P. 33–37.

2. **Klarin M. V.** Innovatsionnye modeli obucheniya v zarubezhnykh

pedagogicheskikh poiskakh / M. V. Klarin. – M. : Arena, 1994. – 222 p.

3. **Lapshyn V. A.** Ispolovanie didakticheskikh igr na urokakh istorii / V. A. Lapshyn // Voprosy oligofrenopedagogiki : sbornik trudov. – M., 1977. – P. 87–94.

4. **Lyapina G. A.** Igra rar sredstvo aktivizatsiyi uchebno-vospitatelnogo protsessa / G. A. Lyapina. – Alma-Ata : Mektep, 1978. – 64 p.

5. **Petrova L. V.** Metodika prepodavaniya istorii v spetsialnoy (korrektsionnoy) shkole VIII vida / L. V. Petrova. – M., 2003. – 208 p.

6. **Pleshkanivska G. M.** Opovidannya z istorii Ukrainy : pidruchnik dlya 8 klasu dopomizhnoyi shkoly / G. M. Pleshkanivska. – K., 2002. – 328 p.

Косенко Ю. М. Дидактична гра як метод самостійної роботи розумово відсталих учнів на уроках історії

У статті розглядається проблема застосування методу дидактичних ігор під час самостійної роботи на уроках історії у спеціальній школі. Здійснено аналіз науково-методичних джерел з цього питання. Зазначено, що розвиток самостійності в учнів із розумовою відсталістю у навчанні є однією із головних умов підвищення ефективності навчального процесу, а дидактичні ігри орієнтовані на індивідуальні інтелектуальні можливості учнів якнайкраще підходять для зазначеного виду робіт. Визначено психолого-педагогічні умови для індивідуального застосування дидактичних ігор які оптимізують процес засвоєння навчального матеріалу з історії. Наведено результати дослідження рівня усвідомлення в учнів експериментальної та контрольної груп теоретичного матеріалу з історії та сформованості практичних вмінь самостійного використання засвоєних знань у практичній діяльності.

Ключові слова: розумово відсталі учні, метод дидактичної гри, самостійна робота, урок історії, індивідуальний підхід.

Косенко Ю. Н. Дидактическая игра как метод самостоятельной работы умственно отсталых учеников на уроках истории

В статье рассматривается проблема применения метода дидактических игр

во время самостоятельной работы на уроках истории в специальной школе. Осуществлен анализ научно-методических источников по этому вопросу. Отмечено, что развитие самостоятельности в учащихся с умственной отсталостью в обучении является одним из главных условий повышения эффективности учебного процесса, а дидактические игры ориентированные на индивидуальные интеллектуальные возможности учеников наилучше подходят для указанного вида работ. Определены психолого-педагогические условия индивидуального применения дидактических игр которые оптимизируют процес усвоения учебного материала по истории. Приведены результаты исследования уровня осознания учащимися экспериментальной и контрольной групп теоретического материала по истории и сформированности практических учений самостоятельного использования усвоенных знаний в практической деятельности.

Ключевые слова: умственно отсталые ученики, метод дидактической игры, самостоятельная работа, урок истории, индивидуальный подход.

Kosenko J. M. Didactic game as a method of self-study of mentally retarded students in history class

The paper deals with the problem of the method of didactic games during independent work history lessons in a special school . The analysis of scientific and methodological sources on the subject. It is noted that the development of autonomy in students with mental retardation in education is one of the main conditions for improving the learning process, didactic game oriented individual intellectual abilities of students best suited for this type of work. Definitely psycho- pedagogical conditions for individual use of didactic games that streamline the process of learning from history. The results of research awareness in students of the experimental and control groups of theoretical material on the history and formation of practical self-help skills acquired knowledge in practice.

Keywords: mentally retarded students , didactic method of play , independent work history lesson individually.